

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ У СФЕРІ МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ ВИПЛИВАЮТЬ З ДЕЯКИХ ДОГОВОРІВ ТА ФОРМАТІВ СПІВПРАЦІ ЗА УЧАСТЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

УСТИМЕНКО Богдан Миколайович - аспірант кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, адвокат

<https://orcid.org/0000-0001-9151-9438>

УДК 342.1

DOI

У статті проведений юридичний аналіз деяких міжнародних договорів та наявних форматів співпраці, які використовувалися, використовуються або можуть у майбутньому використовуватися Російською Федерацією з метою завдання шкоди національним інтересам України на морі.

Автором статті проведено дослідження питань законності фактичного продовження Російською Федерацією постійного членства Союзу Радянських Соціалістичних Республік у Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй, а також членства у Дунайській Комісії.

Проаналізовані формати співпраці у рамках Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва (BLACKSEAFOR) і операції «Чорноморська гармонія» в контексті визначення загроз національній безпеці України у сфері морської діяльності.

Окрему увагу приділено Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки від 2003 року та правовому статусу Азово-Керченської акваторії.

За результатами проведеного юридичного аналізу були зроблені висновки з приводу того, що незаконне фактичне продовження РФ постійного членства СРСР у Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй, членство РФ у Дунайській Комісії, формати співпраці у рамках Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва і операції «Чорноморська гармонія», а також Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської

протоки від 2003 року є загрозами національній безпеці України у сфері морської діяльності.

Ключові слова: воєнна окупація, агресія, міжнародний договір, національна безпека у сфері морської діяльності, правонаступництво, Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй, Дунайська Комісія, BLACKSEAFOR, Чорноморська гармонія, Керченський Договір. підходи до тлумачення поняття «виключний стан». Розкрито особливості прийняття і застосування нормативно-правових актів конституційного характеру.

Ключові слова: надзвичайний стан, воєнний стан, історія, обмеження прав людини, диктатура.

Загальновідомо, що внаслідок воєнної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також інших численних протиправних дій Російської Федерації, Україна не контролює переважної частини свого сектору (територіального моря та виключної економічної зони) Чорного і Азовського морів – близько 100 тис. км² із 137 тис. км² загальної площі українських морських просторів.

РФ перешкоджає доступу України до родовищ газу та нафти, а також рибних ресурсів, що знаходяться в межах окупованої частини українського сектору Чорного та Азовського морів.

Держава-агресор також проклала підводні силові кабелі, збудувала Керченський міст та підводний газопровід через Керченську протоку з території РФ до Кримського півострову без згоди України.

Водночас, частиною першою статті 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1] передбачено, що для цілей цього закону тимчасово окупованою територією вважається:

1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій;

2) внутрішні морські води та територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виняткової (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилегло до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) надра під територіями, зазначеними в пунктах 1 і 2, і повітряний простір над цими територіями.

Пунктом а) статті 3 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року [2] визначено, серед іншого, що вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка воєнна окупація, який би тимчасовий характер вона не мала, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини, незалежно від об'явлення війни, з урахуванням та відповідно до положень статті 2 цієї резолюції, кваліфікується у якості акту агресії.

Отже, необхідно звернути увагу на статтю 1 Закону України «Про національну безпеку України» [3], приписом якої встановлено, що стратегія воєнної безпеки України - документ, у якому викладається система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до

можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

25 березня 2021 року Указом Президента України № 121/2021 була затверджена Стратегія воєнної безпеки України [4], якою визначено, що на регіональному рівні найбільш загрозливим аспектом є ймовірність дестабілізації ситуації на Балканах, у Балтійському та Чорноморському регіонах, на Кавказі та у Східній Європі, серед іншого, внаслідок перешкоджання Російською Федерацією вільному судноплавству в Чорному і Азовському морях.

Стратегією воєнної безпеки України також встановлено, що під час формування та реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва враховуються також і протиправні дії РФ в акваторіях Азовського та Чорного морів, що перешкоджають судноплавству та вимагають застосування Україною комплексу непрямих дій, перегляду двосторонніх угод та наявних форматів співпраці, які використовуються Росією з метою завдання шкоди національним інтересам України.

У контексті цієї статті проведено аналіз основних, на думку автора, міжнародних договорів та форматів співпраці і взаємодії з РФ у сфері морської діяльності, а саме: Статуту Організації Об'єднаних Націй, вчиненого у місті Сан-Франциско 26 червня 1945 року [5], Конвенції про режим судноплавства на Дунаї, підписаної у місті Белград 18 серпня 1948 року [6], Угоди про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва, підписаної у місті Стамбулі 2 квітня 2001 року [7], ратифікованої з заявою Законом № 948-IV від 5 червня 2003 року [8], Протоколу між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про співробітництво з питань обміну інформацією у рамках операції «Чорноморська гармонія», підписаного 17 січня 2007 року [9], Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Кер-

ченської протоки, підписаного у місті Керчі 24 грудня 2003 року [10], ратифікованого Законом України № 1682-IV від 20 квітня 2004 року [11], а також деяких фактичних обставин з метою визначення явищ, тенденцій і чинників, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів на морі, сталий розвиток України як морської держави.

Вважаємо доцільним почати юридичний аналіз з питання фактичного продовження РФ постійного членства Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі - Радянського Союзу, Союзу або СРСР) в органі, від рішень якого безпосередньо залежить не тільки національна безпека України, а й безпека Чорноморського регіону та всього світу - Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН). Саме на цей ключовий орган Членами Організації Об'єднаних Націй покладено головну відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки.

Але не зважаючи на високу місію РБ ООН, представники нашої держави були вимушені називати реагування РБ ООН на конфлікти, загострення ситуації й порушення міжнародного права «повільним і непослідовним», передусім, через зловживання окремими постійними членами, зокрема Росією, правом вето.

Так, представник України при ООН Володимир Єльченко як приклади назвав ситуацію з нехтуванням міжнародних норм з боку Росії, її агресії проти України, а також зловживання нею правом вето в РБ ООН. Пан Єльченко нагадав, що Москва використовує «реваншистську політику» й застосовує військову силу проти інших держав ще з 1990-х років, у тому числі проти Молдови, Грузії і України [12].

Та чи є у Росії правові підстави бути постійним членом РБ ООН замість Радянського Союзу? Почнемо з історико-правових аспектів цього питання.

Так, у 1945 році Білоруська Радянська Соціалістична Республіка, Українська Радянська Соціалістична Республіка та СРСР, серед інших країн, стали державами – засновницями ООН. Слід додати, що Росій-

ська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка (РРФСР) статусу країни – засновниці ООН ніколи не мала.

Водночас, чинною редакцією статті 23 Статуту ООН встановлено, що саме Союз Радянських Соціалістичних Республік, а не окрема республіка - РРФСР чи Російська Федерація є одним з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН.

Окрім цього, Статутом ООН взагалі не передбачена можливість зміни або продовження постійного членства у РБ ООН однієї країни іншою.

Також, у Конституції (Основному Законі) Союзу Радянських Соціалістичних Республік, прийнятої 7 жовтня 1977 року [13], було встановлено, серед іншого, наступне:

1) СРСР – це єдина союзна багатонаціональна держава, утворена на основі принципу соціалістичного федералізму, у результаті вільного самовизначення націй і добровільного об'єднання рівноправних радянських соціалістичних республік (стаття 70);

2) територія Союзу є єдиною і включає території радянських республік. Суверенітет СРСР поширюється на всю його територію (стаття 75);

3) віданню Радянського Союзу в особі його найвищих органів державної влади і управління, серед іншого, підлягають: представництво СРСР у міжнародних відносинах; зв'язки СРСР з іноземними державами і міжнародними організаціями; встановлення загального порядку і координація відносин союзних республік з іноземними державами і міжнародними організаціями, а союзна республіка (у т.ч. РРФСР) має право вступати у відносини з іноземними державами, укладати з ними договори і обмінюватися дипломатичними і консульськими представниками, брати участь у діяльності міжнародних організацій (статті 73 та 80);

4) кожна союзна республіка - суверенна радянська соціалістична держава, яка об'єдналася з іншими радянськими республіками в СРСР (стаття 76);

5) за кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу з Союзу (стаття 72).

Тобто СРСР був державою. Водночас, кожна з союзних республік мала свій власний статус окремої держави.

Як наслідок, згідно із Конституцією Союзу РРФСР була окремою від СРСР країною, яка мала право вільного виходу з Союзу держав. Водночас, Конституцією СРСР правонаступництво СРСР не передбачено.

4 грудня 1991 року держави, які є чи були суб'єктами Союзу, і сам Радянський Союз, як держава-попередниця, «...враховуючи необхідність кардинального перегляду всього комплексу відносин між державами, що входили до складу СРСР...», уклали у Москві Договір про правонаступництво щодо зовнішнього державного боргу та активів СРСР (далі – Московський Договір) [14].

Для цілей Московського Договору його сторони визначили, що « правонаступництво держав» означає зміну однієї держави іншою у несенні відповідальності за міжнародні відносини будь-якої території, а «момент правонаступництва держав» означає дату зміни державою-наступницею держави-попередниці у несенні відповідальності за міжнародні відносини стосовно території, що є об'єктом правонаступництва держав.

Відповідно до статті 4 Московського Договору сторони погодились на те, що частки суб'єктів колишнього СРСР (слід звернути особливу увагу саме на це словосполучення – «колишнього СРСР») у загальній сумі Боргу й Активах складають:

- Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка – 61,34 %;
- Україна – 16,37 %;
- Республіка Білорусь – 4,13 %;
- Казахська Радянська Соціалістична Республіка – 3,86 %;
- Республіка Грузія – 1,62 % тощо.

Слід звернути особливу увагу й на ту обставину, що Московським Договором зміна СРСР Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою у міжнародних організаціях, у тому числі у РБ ООН, не передбачена.

А вже 8 грудня 1991 року між Республікою Білорусь, РФ та Україною була вчинена у Мінську Угода про створення Співдруж-

ності Незалежних Держав (далі - Біловезька Угода) [15], що була ратифікована Україною 10 грудня 1991 року із застереженнями [16].

Біловезькою Угодою констатовано, що Союз, як суб'єкт міжнародного права та геополітична реальність, припиняє своє існування.

Також цей міжнародний договір визначив, що на територіях держав-підписантів не дозволяється застосування норм колишнього СРСР, а діяльність органів колишнього Союзу на територіях держав – членів Співдружності Незалежних Держав (СНД) припиняється.

Окрім цього, Біловезькою Угодою встановлено, що Білорусь, РФ та Україна гарантують виконання міжнародних зобов'язань, що випливають для згаданих держав із договорів та угод колишнього СРСР.

У свою чергу, 21 грудня 1991 року 11 незалежних держав – колишніх республік Союзу, у тому числі Республіка Білорусь, РФ та Україна, підписали Алма-Атинську декларацію [17], якою ще раз підтверджено, що з утворенням СНД припиняє своє існування СРСР. Усі підписанти Декларації також гарантували відповідно до своїх конституційних процедур виконання міжнародних зобов'язань, що випливають із договорів і угод колишнього СРСР.

Цього ж дня, 21 грудня 1991 року, Рада Глав Держав СНД прийняла рішення про те, що держави СНД «...підтримують Росію в тому, щоб вона продовжила членство СРСР в ООН, включаючи постійне членство в Раді Безпеки, та інших міжнародних організаціях...» [18].

Але, як вбачається зі змісту рішення Ради Глав Держав СНД, цей документ був вчинений лише одинадцятьма з п'ятнадцяти суб'єктів колишнього СРСР, без участі та згоди самого Радянського Союзу, а також вже після припинення існування самого Союзу.

26 грудня 1991 року Рада Республік Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік прийняла Декларацію у зв'язку із створенням Співдружності Незалежних Держав № 142-Н [19], якою конста-

тувала припинення існування Радянського Союзу як держави і суб'єкта міжнародного права у зв'язку із створенням СНД та, серед іншого, запропонувала главам Незалежних Держав розглянути питання про правонаступництво СРСР та союзних органів державної влади і управління, а також про ратифікацію, виконання і денонсацію міжнародних договорів, укладених СРСР до створення СНД. Тобто Декларація № 142-Н разом з іншими згаданими вище обставинами підтверджує нікчемність рішення Ради Глав Держав СНД від 21 грудня 1991 року про підтримання Росії «...у тому, щоб вона продовжила членство СРСР в ООН, включаючи постійне членство в Раді Безпеки, та інших міжнародних організаціях...».

Отже, враховуючи положення Статуту ООН, Конституції СРСР та інших документів, а також згадані фактичні обставини у їх сукупності, автор дійшов до наступних висновків:

1) відповідно до Конституції СРСР союзні республіки, у тому числі РРФСР, мали статус окремих держав з правом виходу з Союзу. У свою чергу, СРСР був окремою від союзних республік державою;

2) Статутом ООН зміна або продовження постійного членства у РБ ООН однієї країни іншою не дозволені;

3) Конституцією СРСР зміна Радянського Союзу союзною республікою у міжнародних організаціях та органах, у тому числі у РБ ООН, не передбачена;

4) найвищими органами державної влади і управління СРСР рішення про зміну Радянського Союзу РРФСР у міжнародних організаціях та органах, в тому числі у РБ ООН, не приймалися;

5) жодним міжнародним договором, вчиненим за участю СРСР, зміна Радянського Союзу РРФСР у міжнародних організаціях та органах, у тому числі у РБ ООН, не передбачена;

6) Російська Федерація фактично користується правами та виконує обов'язки постійного члена РБ ООН без належних правових підстав;

7) незаконне використання РФ право вето у РБ ООН є загрозою національній

безпеці України, у тому числі у сфері морської діяльності;

8) «крапку» в питанні того, чи відбулася фактична зміна СРСР Російською Федерацією в РБ ООН законно, може поставити Міжнародний Суд ООН шляхом винесення консультативного висновку, зокрема, на запит Генеральної Асамблеї ООН в порядку, передбаченому статтею 96 Статуту ООН та Глави IV Статуту Міжнародного Суду, який є складовою частиною Статуту ООН [20].

У рамках цієї статті необхідно звернути увагу на членство Російської Федерації в іншій дуже впливовій міжнародній організації - Дунайській Комісії. Але почнемо розгляд цього питання також з аналізу історико-правових аспектів.

Так, 18 серпня 1948 року у місті Белграді Союз Радянських Соціалістичних Республік, Народна Республіка Болгарія, Угорська Республіка, Румунська Народна Республіка, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Чехословацька Республіка і Федеративна Народна Республіка Югославія, бажаючи забезпечити вільне судноплавство на Дунаї відповідно до інтересів і суверенних прав придунайських країн, а також з метою зміцнення економічних і культурних зв'язків придунайських країн між собою і з іншими країнами, вирішили укласти Конвенцію про режим судноплавства на Дунаї (далі – Белградська Конвенція).

У статті 1 Белградської Конвенції Сторони визначили, що навігація на Дунаї повинна бути вільною і відкритою для громадян, торгових суден і товарів усіх держав на основі рівності щодо портових і навігаційних зборів та умов торгового судноплавства. Викладене вище не поширюється на перевезення між портами однієї і тієї самої держави.

Окрім цього, Белградська Конвенція регулює питання плавання військових кораблів.

Так, статтею 30 Белградської Конвенції встановлено, що плавання по Дунаю військових кораблів усіх непридунайських країн забороняється. Водночас, плавання по Дунаю військових кораблів придунайських країн за межами країни, прапор якої

несе корабель, може здійснюватися лише за домовленістю між заінтересованими придунайськими державами.

Також Сторони заснували Дунайську Комісію, до компетенції якої, відповідно до статті 8 Белградської Конвенції, відносяться наступні повноваження:

а) нагляд за виконанням постанов цієї Конвенції;

б) складання загального плану основних робіт в інтересах судноплавства на базі пропозицій і проєктів придунайських держав і спеціальних річкових Адміністрацій (статті 20 і 21 Белградської Конвенції), а також складання загального кошторису витрат, що відносяться до цих робіт;

в) виконання робіт у випадках, передбачених статтею 4 Белградської Конвенції;

г) консультація і рекомендації придунайським державам, що стосуються виконання робіт, зазначених у пункті «б» цієї статті, з урахуванням при цьому технічних і економічних інтересів, планів і можливостей зазначених держав;

д) консультація і рекомендація спеціальним річковим Адміністраціям (статті 20 і 21 Белградської Конвенції) і обмін з ними інформацією;

е) встановлення єдиної системи навігаційної шляхової обстановки на всій судноплавній течії Дунаю, а також з урахуванням специфічних умов окремих ділянок, основних положень про плавання по Дунаю, включаючи основні положення лоцманської служби;

ж) уніфікація правил річкового нагляду;

з) координація гідрометеорологічної служби на Дунаї, видання єдиного гідрологічного бюлетеня і гідрологічних прогнозів, короткотермінових і довготермінових, для Дунаю;

и) статистика судноплавства на Дунаї з питань, що входять у компетенцію Комісії;

к) видання довідників, лоцій, навігаційних карт і атласів для потреб судноплавства;

л) складання і затвердження бюджету Комісії, а також встановлення і стягнення зборів, передбачених статтею 10 Белградської Конвенції.

Отже, до компетенції Дунайської Комісії відноситься вирішення дуже важливого комплексу питань, пов'язаного з судноплавством на Дунаї.

26 березня 1998 року Австрійська Республіка, Республіка Болгарія, Угорська Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Молдова, Російська Федерація, Румунія, Словацька Республіка, Україна, Республіка Хорватія та Союзна Республіка Югославія, з метою внесення змін до Белградської Конвенції, вчинили Додатковий Протокол до Белградської Конвенції (далі – Додатковий Протокол) [21]. Слід додати, що Додатковий протокол був ратифікований Україною Законом № 664-XIV від 14 травня 1999 року [22].

Статтею 1 Додаткового Протоколу було визначено, що Федеративна Республіка Німеччина приєднується до Белградської Конвенції як Договірна Сторона на рівних правах з державами-учасниками та їхніми правонаступниками. Державами-учасниками та їхніми правонаступниками є Австрійська Республіка, Республіка Болгарія, Угорська Республіка, Республіка Молдова, Російська Федерація, Румунія, Словацька Республіка, Україна, Республіка Хорватія і Союзна Республіка Югославія.

Водночас є очевидним, що Російська Федерація не має статусу придунайської держави, оскільки ця країна не має берегів або берегу по Дунаю. Також Російська Федерація не має повноважень продовжувати членство Радянського Союзу у міжнародних організаціях, зокрема, Дунайській Комісії.

Не зважаючи на згадані у попередньому абзаці обставини, Росія опинилася у переліку членів Дунайської Комісії відповідно до Додаткового Протоколу та має безпосередній вплив на прийняття всіх ключових рішень цією міжнародною організацією, що є загрозою для національної безпеки України. Окрім цього, РФ має доступ до всієї документації Дунайської Комісії як держава-член.

У контексті цієї статті надзвичайно важливо також розглянути участь України у регіональному військово-морському з'єднанні BLACKSEAFOR та операції «Чор-

номорська гармонія», створення (проведення) яких ініційоване Турецькою Республікою.

Так, 2 квітня 2001 року у місті Стамбулі Республіка Болгарія, Грузія, Румунія, Російська Федерація, Турецька Республіка та Україна підписали Угоду про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва (далі – BLACKSEAFOR), яка є військово-морським з'єднанням «за викликом».

Приписом частини першої статті 4 BLACKSEAFOR визначено, що BLACKSEAFOR створюється з метою сприяння подальшому зміцненню дружби, добросусідських відносин та взаємної довіри між причорноморськими державами, а також для зміцнення миру та стабільності в регіоні шляхом поглиблення співробітництва та взаємодії між військово-морськими силами.

Сторони також домовились, що BLACKSEAFOR складається винятково з підрозділів військово-морських сил, без безпосередньої участі в ньому підрозділів військово-повітряних та сухопутних сил. Однак діяльність BLACKSEAFOR може підтримуватися підрозділами інших родів військ у разі необхідності (частина перша статті 5 BLACKSEAFOR).

Згідно із частиною другою статті 4 BLACKSEAFOR завданням BLACKSEAFOR є:

- пошуково-рятувальні операції (SAR);
- операції з надання гуманітарної допомоги (HA);
- операції з розмінування (MCM);
- захист навколишнього природного середовища;
- візити доброї волі;
- будь-які інші завдання, погоджені між Сторонами.

Окремо зазначено, що BLACKSEAFOR проводитиме навчання з метою підвищення ефективності та взаємодії при виконанні вищезгаданих завдань.

BLACKSEAFOR використовується, як правило, у Чорному морі, а всі рішення стосовно з'єднання будуть прийматися на

основі консенсусу Сторін (частина перша статті 7 і частина 6 статті 2 BLACKSEAFOR).

Але є очевидним, що внаслідок тривалої з 2014 року агресії РФ проти нашої держави, у тому числі на Чорному та Азовському морях і в Керченській протоці, добровільну участь України у військово-морських утвореннях за участю Російської Федерації «автоматично» можна віднести до переліку загроз національній безпеці.

Також необхідно звернути додаткову увагу на двосторонній Протокол між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про співробітництво з питань обміну інформацією у рамках операції «Чорноморська гармонія», підписаний 17 січня 2007 року, оскільки цим Протоколом, серед іншого, підтверджена повна підтримка принципів і умов, визначених BLACKSEAFOR.

Отже, вбачається за слушне обговорити з турецькою стороною:

1) можливі негативні наслідки для України, пов'язані з подальшою участю України у BLACKSEAFOR та інших регіональних форматах співпраці між Україною, РФ та Турецькою Республікою в галузі безпеки, зокрема, морської;

2) вихід України з BLACKSEAFOR у порядку та строки, встановлені статтею 18 Угоди про створення BLACKSEAFOR, та інших форматів співпраці між Україною, РФ та Турецькою Республікою в галузі безпеки, зокрема, морської;

3) прийнятні для України та Туреччини шляхи документального оформлення такого виходу України зі згаданих вище форматів співпраці;

4) майбутню участь України у новому регіональному військово-морському з'єднанні причорноморських країн та інших регіональних безпекових форматах співпраці, створених без участі і перебування в ньому РФ;

5) питання взаємного захисту секретної інформації та матеріалів, обмін якими здійснюється в процесі співпраці та співробітництва в галузі регіональної безпеки, зокрема, морської.

Критично важливо також розглянути документ під назвою «Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки» (далі – Керченський Договір), який Президент України Л. Кучма та Президент Російської Федерації В. Путін підписали в українському місті Керч 24 грудня 2003 року.

Керченський Договір, серед інших, містить наступні приписи:

1. Торговельні судна та військові кораблі, а також інші державні судна під прапором України або Російської Федерації, що експлуатуються в некомерційних цілях, користуються в Азовському морі та Керченській протоці свободою судноплавства;

2. Торговельні судна під прапорами третіх держав можуть заходити в Азовське море і проходити Керченською протокою, якщо вони прямують до українського або російського порту чи повертаються з нього;

3. Військові кораблі або інші державні судна третіх держав, що експлуатуються в некомерційних цілях, можуть заходити в Азовське море та проходити Керченською протокою, якщо вони прямують з візитом чи діловим заходженням до порту однієї із Сторін на її запрошення або дозвіл, погоджений з іншою Стороною (стаття 2 Керченського Договору).

Тобто Керченським Договором, серед іншого, визначено, що військові кораблі або інші державні судна третіх держав, що експлуатуються в некомерційних цілях, не можуть на запрошення України заходити в Азовське море та проходити Керченською протокою без згоди Російської Федерації.

Також в абзаці першому статті 1 Керченського Договору зазначено, що Азовське море та Керченська протока історично є внутрішніми водами України і Російської Федерації.

Але твердження щодо згаданої «історичної належності» таких вод Україні та РФ є вочевидь абсурдним, оскільки різні народи та держави використовували води Азовського моря та Керченської протоки вже тисячі років. Водночас, Україна та Російська Федерація з'явилися на політичній

мапі світу лише близько тридцяти років тому.

Необхідно також зазначити, що твердження у Керченському Договорі про те, що Азовське море та Керченська протока є «внутрішніми водами України і Російської Федерації» вочевидь не відповідають приписам Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року (далі – ЮНКЛОС) [23], сторонами якої є як Україна [24], так і РФ [25], оскільки внутрішні води можуть належати лише одній державі, а не двом, що прямо підтверджується змістом статті 8 ЮНКЛОС.

Окрім цього, статтею 8 ЮНКЛОС встановлено, що лише води, розташовані в бік берега від вихідної лінії територіального моря, складають частину внутрішніх вод.

Отже, Азовське море та Керченська протока не є «внутрішніми водами» України або РФ.

Як слідство, абзац перший статті 1 Керченського Договору прямо суперечить статті 8 ЮНКЛОС.

Також є всі підстави вважати, що укладення Керченського Договору було наслідком примусу України шляхом погрози силою з боку РФ.

Загальновідомо, що у вересні 2003 року російська сторона спровокувала дуже серйозну кризу у відносинах з Україною шляхом протиправного, несанкціонованого українською стороною будівництва насипної дамби у Керченській протоці між російським Таманським півостровом та українським островом Коса Тузла.

З метою уникнення міждержавного збройного конфлікту, кровопролиття та смертей тисячі українських громадян, Президент України Леонід Кучма був змушений особисто втрутитися у конфлікт навколо острова Коса Тузла та підписати з Президентом РФ Володимиром Путіним Керченський Договір у грудні 2003 року.

У світі вище викладеного інциденту навколо українського острова Коса Тузла та, як його наслідок, укладення Керченського Договору слід звернути особливу увагу на припис статті 52 Віденської конвенції про

право міжнародних договорів 1969 року (далі – Віденська конвенція) [26].

Згідно із цим приписом договір є неправомірним, якщо його укладення стало результатом погрози силою або її застосування на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Відповідно до статті 52 Віденської конвенції та загальновідомих фактичних обставин підписання Керченського Договору, можна дійти до висновку, що Керченський Договір не має юридичної сили.

Водночас, щодо правового статусу Азово-Керченської акваторії необхідно зазначити наступне.

Азовське море за статтею 122 ЮНКЛОС належить до категорії «замкнених або напівзамкнених морів». Його площа дорівнює 40 тис. км² [27, с. 67], що є вочевидь достатнім для того, щоб містити як територіальне море двох прибережних держав – України та РФ, так і їх виняткові (морські) економічні зони.

У свою чергу, Керченська протока, враховуючи її ширину, містить територіальне море як України, так і РФ.

Водночас, Керченська протока є міжнародною протокою на підставі статті 37 Конвенції з морського права, оскільки вона безпосередньо з'єднує виняткові (морські) економічні зони Азовського та Чорного морів.

Враховуючи викладене, а також приписи статей 38 та 44 ЮНКЛОС, усі судна та літальні апарати, у тому числі третіх держав (а не тільки України або РФ), можуть користуватися правом транзитного проходу (прольоту) Керченською протокою, якому не повинно чинитися перешкод, та заходити в Азовське море [28].

Водночас, відсутність чіткої державної позиції України щодо визначення правового статусу Азово-Керченської акваторії відповідно до приписів міжнародного морського права є однією з основних загроз не тільки для національної безпеки України, а й для всього Чорноморського регіону.

За результатами проведеного юридичного аналізу ми дійшли загального висновку про те, що незаконне фактичне продо-

вження РФ постійного членства СРСР у Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй, членство РФ у Дунайській Комісії, форми співпраці у рамках Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва і операції «Чорноморська гармонія», а також Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 року є загрозами національній безпеці України у сфері морської діяльності.

З огляду на викладене вище, вбачається за слушне також додати, що органам державної влади України необхідно:

1) провести силами державного апарату із залученням представників експертного середовища перевірку (перегляд) усіх міжнародних договорів та наявних форматів співпраці, які використовувалися, використовуються або можуть у майбутньому використовуватися Російською Федерацією з метою завдання шкоди національним інтересам України, зокрема, на морі;

2) після проведення згаданої у першому пункті перевірки (перегляду) вжити усіх відповідних заходів, у тому числі правового, дипломатичного та політичного характеру.

Література

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

2. Определение агрессии: Резолюция 3314 (XXIX), принятая Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций 14.12.1974 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

5. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда от 26.06.1945 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.
6. Про режим судноплавства на Дунаї: Конвенція від 18.08.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_175#Text.
7. Про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва: Угода від 02.04.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_151#Text.
8. Про ратифікацію Угоди про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва: Закон від 05.06.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-15#Text>.
9. Про співробітництво з питань обміну інформацією у рамках операції «Чорноморська гармонія»: Протокол між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки від 17.01.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_063#Text.
10. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки від 24.12.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205.
11. Про ратифікацію договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки: Закон України від 20.04.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-15>.
12. Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2462832-ukraina-napolagae-na-reformi-rb-oon-z-obovazkovim-obmezennam-prava-veto.html>.
13. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 07.10.1977 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text>.
14. Про правонаступництво щодо зовнішнього державного боргу та активів Союзу РСР: Договір від 04.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_155#Text.
15. Про створення Співдружності Незалежних Держав: Угода від 08.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077.
16. Про ратифікацію Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав: Постанова Верховної Ради України від 10.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1958-12#Text>.
17. Алма-Атинська декларація від 21.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text.
18. Рішення Ради Глав Держав Співдружності Незалежних Держав від 21.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_217#Text.
19. Декларація Совета Республик Верховного Совета СССР в связи с созданием Содружества Независимых Государств от 26.12.1991 г. № 142-Н URL: <http://vedomosti.ssr.su/1991/52/#1561>.
20. Міжнародна волонтерська спільнота InformNapalm. URL: <https://informnapalm.org/ua/radbez-oon-russia/>.
21. Додатковий Протокол від 26 березня 1998 року до Конвенції про режим судноплавства на Дунаї від 18 серпня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_140#Text.
22. Про ратифікацію Додаткового Протоколу від 26 березня 1998 року до Конвенції про режим судноплавства на Дунаї від 18 серпня 1948 року: Закон України від 14.05.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-14#Text>.
23. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10.12.1982 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
24. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року: Закон України від 03.06.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14>.
25. О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву и Соглашения об осуществлении части XI Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву: Федеральный закон Российской Федерации от 26.02.1997 г. URL: www.kremlin.ru/acts/bank/10594.

26. Віденська Конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

27. Юридична енциклопедія. Том 1. Київ: «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998. 669 с.

28. Устименко Б.М., Устименко Т.П. Щодо правового статусу Азовського моря та Керченської протоки. *Наше право*. 2019. № 4. С. 138 – 142.

INTERNATIONAL AGREEMENTS AND FORMATS OF COOPERATION WITH RUSSIAN FEDERATION AS THREATS TO MARITIME SECURITY OF UKRAINE

In this article, the author considered some treaties and cooperation formats which can be used for Russia's lawfare against Ukraine.

The illegal Russian Federation permanent membership in the United Nations Security Council, the RF membership in the Danube Commission, a multinational naval on-call peace task force 'The Black Sea Naval Co-Operation Task Group-BLACKSEAFOR' and the Operation Black Sea Harmony are considered in the context of the national security threats for Ukraine.

Special attention is paid to the 2003 Agreement between the Russian Federation and Ukraine on cooperation in the use of the Sea of Azov and the strait of Kerch and the legal status of the Sea of Azov and the strait of Kerch.

After a legal analysis of the UN Charter, the Constitution of the USSR, the Moscow Treaty, the Belavezha Accords, as well as other relevant documents and facts, the author made a conclusion that the illegal Russian Federation permanent membership in the United Nations Security Council, the Russian Federation membership in the Danube Commission, the participation of the RF in the BLACKSEAFOR, the Operation Black Sea Harmony, and a void Agreement between the RF and Ukraine on cooperation in the use of the Sea of Azov and the strait of Kerch are the threats for maritime security of Ukraine.

Keywords: military occupation, aggression, international agreement, national maritime security, state succession, the United Nations Security Council, the Danube Commission, BLACKSEAFOR, the Operation Black Sea Harmony, the Kerch Agreement.